

RECENSIONER

Vägen till arkivet. Ulrika Wolf-Knuts (red.).
NNF Publications 4. Åbo 1999. 166 s., ill.
ISBN 952-12-0553-9.

Under senare år har intresset för folkloristiskt/etnologiskt arkivmaterial ökat. Flera viktiga studier av framförallt det äldre materialet har genomförts, t.ex. Agneta Liljas *Föreställningen om den ideala uppteckningen* (1996) och Bo G. Nilssons *Folkhemmets arbetarminnen* (1996). Som arkivarie vid ett folkminnesarkiv tycker jag mig också ha märkt att såväl den intresserade allmänheten som forskare allt oftare nyttjar arkivens material. Samlingarna används nu även oftare av andra forskare än folklorister/etnologer. Fler och fler historiker, religionshistoriker och arkeologer besöker i varje fall de svenska arkiven. *Vägen till arkivet* kan ses som en del av det ökade intresset för arkiven och dess samlingars tillkomst. Boken är ett av resultaten av ett seminarium med samma namn som hölls i Helsingfors i november 1998. Seminariet som anordnades av Nordiskt nätverk för folkloristik, Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) och Finska Litteratursällskapet (FLS/SKS) var också inledningen till ett större forskningsprojekt med syfte att studera hur arkivens material har tillkommit och tillkommer.

Lena Huldén från SLS tar upp några av arkivens nutida "problem" – tillgänglighet, sekretess och offentlighetslagstiftningen. Hon redogör för såväl den nuvarande lagstiftningen i Finland som Internationella arkivrådets etiska ramverk. Hon behandlar också ett nytt förslag till offentlighetslagstiftning och dess eventuella konsekvenser för arkiven i Finland. Huldén påpekar bl.a. att donationsavtal kan komma att få en allt viktigare roll i framtiden, men även att arkiven kan få ökade möjligheter att skydda sina meddelare. För arkiven kommer det också att bli centralt att inhämta meddelarnas åsikter om hur materialet får användas.

Agneta Lilja vid Södertörns högskola står för en av de intressantaste artiklarna. Hon utgår liksom i sin avhandling från "föreställningen om den ideala uppteckningen" vid f.d. Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (ULMA). Lilja tecknar en bild av etnologjämnets framväxt, arkivpersonalens tankar om folkminnen och deras insamling samt de ideologiska drivkrafterna bakom arkivets verksamhet i äldre tid. Hon visar också hur arkivpersonalen genom instruktioner, kritik och ibland t.o.m. hot sökte få upptecknarna att producera "den ideala uppteckningen". Genom nyttjandet av sina maktpositioner sökte personalen vid ULMA alltså "styra" upptecknarna på ett helt annat sätt än t.ex. i Lund och inte minst i Göteborg. Men Lilja betonar också att de enskilda upptecknarna vid arkivet ibland kunde göra sig oumbärliga för arkivet och därmed få ökade möjligheter till medinflytande över insamlingsprocessen. Hon exemplifierar med "traditionsförfalskaren" Sjöholm, som arbetade för arkiven i Uppsala och Göteborg, och visar hur en enskild upptecknare ibland kunde bli oumbärlig för arkivet som ett direkt resultat av de ofta förekommande maktkamperna inom fältet. Upptecknaren Sjöholm hade "avslöjats som en förfalskare" av arkivet i Göteborg men trots detta fått fortsätta att arbeta för ULMA. Genom att se Sjöholm som en bricka i maktspelen mellan arkiven förklarar hon varför han fick fortsätta trots att detta egentligen stred emot ULMA:s principer. Arkivet ville inte erkänna "det ovetenskapliga" Göteborgsarkivets kontroll av Sjöholms uppteckningsverksamhet. Lilja menar också att Sjöholm hade gjort sig oumbärlig för arkivet i Uppsala i och med de undersökningar han tidigare gjort (eller påstått sig ha gjort) och att arkivet hade ett stort behov av upptecknare. Liljas artikel visar bl.a. att det inte bara är de "pålitliga" och "framstående" upptecknarna, utan även de som av arkiven klassificerades som "traditionsförfalskare" eller rentav "degenererade" upptecknare, som bör studeras om man vill få en ökad insikt i arkivmaterialets tillkomst och arkivens föreställningar om "den ideala uppteckningen".

Ann Helene B. Skjelbred vid Norsk etnologisk granskning (NEG) skriver om möjligheter och begränsningar vid det arkiv där hon arbetar. I sin artikel beskriver hon ingående arkivets historia, förändringar som ägt rum sedan arkivet grundades samt insamlingen med hjälp av frågelistor och medarbetare (motsvarande svenska meddelare). Tänkvärt är också hennes resonemang om

Ann Helene B. Skjelbred vid Norsk etnologisk granskning (NEG) skriver om möjligheter och begränsningar vid det arkiv där hon arbetar. I sin artikel beskriver hon ingående arkivets historia, förändringar som ägt rum sedan arkivet grundades samt insamlingen med hjälp av frågelistor och medarbetare (motsvarande svenska meddelare). Tänkvärt är också hennes resonemang om

frågelistor och kartering, materialets representativitet och frågan huruvida frågelistsvaren bör betraktas som en muntlig eller skriftlig källa. Skjelbred själv väljer att se i varje fall det nutida materialet som text. I likhet med Lena Huldén redogör hon också för den lagstiftning som berör arkivet. Principen vid NEG är att den enskilda medarbetaren själv äger de frågelistsvar han eller hon sänder till arkivet. Skjelbreds artikel är mycket intressant och viktig att läsa också för svenska forskare som nyttjar frågelistsvar i sin forskning.

Anders Salomonsson vid Folkliksarkivet i Lund behandlar också arkivets tillkomst och dess förändring ur ett ideologiskt perspektiv. Han presenterar även LUF:s nutida verksamhet och dess målsättning att bedriva forskningsrelaterad dokumentation, alltså huvudsakligen insamling som direkt är knuten till pågående forskning. Han avslutar sin artikel med ett resonemang om vad som sker på vägen från arkivets dokumentation till presentation av resultaten. Jag instämmer helt med Salomonsson när han skriver att forskare, arkivarier och dokumentatörer bör ses som historieproducenter och att detta är förenat med ett stort ansvar.

Anneli Asplund vid SKS:s Folkminnesarkiv är den enda som mer ingående skriver om fältarbetet. I sin intressanta artikel med namnet "Utopi och realitet i fältarbetet" behandlar hon processen från fältarbete till arkivering och hur arkivet försöker möta forskningens nya frågeställningar och intresseområden. Utifrån arkivets fältarbeten i f.d. Sovjetunionen under 1990-talet beskriver hon fältarbetet och poängterar att målsättningen är att inte bara samla in direkt forskningsrelaterat material utan även sådant som kan förmodas vara av framtida intresse. Asplund redogör också för praktiska problem vid fältarbetena samt tekniska och dokumentationsmässiga för- och nackdelar med användandet av "ny" teknik (t.ex. videokameror och MD-spelare). Hon påpekar vikten av att arkiven är "up-to-date", både vad gäller vad som dokumenteras och hur detta sker.

I takt med att ny teknik utvecklats och den folkloristiska/etnologiska forskningen förändras har nya möjligheter men också nya problem uppstått för arkiven. Jukka Saarinen från SKS:s Folkminnesarkiv behandlar några av dessa möjligheter och problem i sin artikel "Det digitala arkivet och Internet". Han redogör för ett av alla de mer eller mindre experimentella digitaliseringsprojekten som iscensatts under 1990-talet. Saarinen utgår från projektet Musti (minnet) i vilket bl.a. SKS deltog. Syftet med projektet är att digitalisera samlingar (i bildform) och genom nätverksdistribution

tillgängliggöra det finska kulturarvet. Saarinen beskriver noggrant digitaliseringsprocessen och gör också läsarna uppmärksamma på vilka problem som kan uppstå, t.ex. av teknisk och upphovsrättslig art.

Även hembygdsarkiven behandlas i boken. Karin Öman i Karlskoga beskriver ingående ett hembygdsarkiv i Karlskoga, dess uppkomst, utveckling, "samlarna" och inte minst samlingarnas innehåll. Hon för också en diskussion kring samlingarnas forskningsvärde ur olika aspekter.

Då *Vägen till arkivet* består av sju tryckta bidrag förekommer givetvis en del upprepningar, t.ex. då det gäller ideologierna bakom insamlingsarbetet. Boken är dock viktig av flera skäl. Den visar att det finns betydande skillnader och likheter arkiven emellan. Detta är viktigt för forskare att känna till, inte minst för dem som nyttjar material från flera olika arkiv i samband med studier av regionala skillnader eller dylikt. Den ger också en bild av hur arkiven idag försöker möta forskarsamhällets behov av "nytt" material och nya söksystem. *Vägen till arkivet* rekommenderas alltså varmt till såväl forskare och arkivpersonal som andra som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med arkiven.

Fredrik Skott, Göteborg

Samhällets linneaner. Kartläggning och förståelse i samhällsvetenskapernas historia.
Bengt Erik Eriksson & Roger Qvarsell (red.).
Carlssons, Stockholm 2000. 301 s., ill. ISBN
91-7203-313-4.

Linnés 1700-tal har i många sammanhang fått stå som symbol för den moderna vetenskapens sätt att se och kartlägga naturen. Men också samhällsvetenskaperna har kopplats till den linneanska blicken och metoden. Roger Qvarsell och Bengt Erik Eriksson har tillsammans med ytterligare åtta forskare undersökt den linneanska traditionens påverkan på vår syn på samhället.

Samhällets linneaner. Kartläggning och förståelse av samhällsvetenskapernas historia är en väl sammanhållen antologi. De samlade bidragen behandlar såväl vetenskapliga discipliner som olika myndigheters kartläggning och kunskapsinhämtning. Vid närmare eftertanke och granskning är det i själva verket omöjligt att dra en absolut gräns däremellan. Vetenskaperna har aldrig verkat oberoende samhället. Myndigheters kunskapsproduktion har i 1800- och 1900-talets samhälle